

Magyar oktatás fenntartásához szükséges minimumfeltételek – szabályozási szint¹

Beiskolázási szabályok

Először szükséges röviden bemutatni a beíratásra vonatkozó, jelenleg (2013 január) érvényes szabályokat.

Az egyes oktatási intézmények óvodai és egyéb adatok alapján előzetes felméri (sok helyütt inkább megbecslik), hogy az adott évben hány gyermek beíratása várható, és a tanfelügyelőségek ennek, illetve az egyes intézmények befogadóképességének és oktatószemélyzetének figyelembe vételével hirdetik meg osztályok, vagy (összevont oktatás esetén) töredék osztályok indítását, és határozzák meg a felvehető gyermekek számát.²

A beiratkozás az elemi tanítási szintre több lépcsőben zajlik, és ez első lépcsőben csak azok a gyermekek írathatóak be, akik az adott iskola körzetében laknak. (Az iskolakörzetek előre kifüggesztésre kerülnek. Van néhány iskola – például teológiai, művészeti, sport profilúak – amelyeknek nincs körzete, és első körben is mindenkit felvehet, de ez meglehetősen ritka.) Körzeten kívüli gyermek – elvileg – csak akkor íratható be, ha a körzeten belüli gyermekekkel nem telnek meg a meghirdetett helyek. Mivel az Iskolák Veszélyben program értelemszerűen kis létszámú iskolákkal foglalkozik, ezekben az oktatási helyszíneken nagyon ritkán merül fel, hogy a meghirdetett helyek kevésnek bizonyulnának, vagy ez első körben betelnének.

Így aztán a szóban forgó iskolákban a későbbiekben akárki beiratkozhat a szabadon maradt helyekre. Az is megengedett, hogy valaki ne iratkozzon be egy olyan iskolába, amelynek a körzetébe tartozik, és helyette beiratkozzon egy távoli iskolába. Ha már megtörtént a beiratkozás, a gyermekek utáni finanszírozás nem tesz különbséget az adott iskola közigazgatási egységéből vagy más közigazgatási egységéből érkezett gyermekek között.

Ez a rendszer azt eredményezi, hogy szórványterületeken, az alacsony gyermeklétszámmal küzdő iskolák esetén csak a jó érzés, és az ingázással járó pluszköltségek korlátozzák a gyermekek egymás elől való 'elszipkázását'. Temesváron például évről évre a Bartók Béla Líceum két, a Gerhardinum Katolikus Líceum egy magyar osztály indítását tervezi, míg a várossal összenőtt Újszentesen szintén létezik magyar elemi oktatás. Mivel négy osztályra 'elég' magyar gyermek nincs a városban, az iskolák egymás elől, illetve kollégiumuk segítségével a megye más településeiről próbálják 'elszipkázni' a magyar gyermekeket, és előre sohasem számítható ki, hogy végül hol kell lemondani az osztályról. (A 2012/3-as tanévben végül a Gerhardinum nem tudta elindítani a magyar osztályt.)

¹ A szöveg a BGA ZRT – Nemzetpolitikai Kutatóintézet megbízására készült.

² A meghirdetett helyek száma – szórványban – jellemzően az igények szerint, azokat meghaladva alakul, ez alól egyetlen kivételt tapasztaltunk. Az elemi oktatás 5 évfolyama (0. + a négy hagyományos) összevont oktatás keretében egy csoportban nem oktatható, csak négy évfolyam összevonása lehetséges. Ezért, ha mind az öt évfolyamban lenne gyermek, akkor a legkisebb kisiskolák esetén is egy helyett két tanítóra és két osztályteremre lenne szükség. Így sok helyütt úgy 'irányították' a gyermekeket és a beiskolázási igényeket, hogy egy évfolyam 'kimaradjon', és változatlan formában lehessen fenntartani az egytanítós, egyosztályos összevont magyar oktatást.

Egy oktatási helyszín tartós fennmaradásához/alapításához szükséges szabályozási minimum-feltételek

Veszélyben lévő iskolák vizsgálata esetén a legfontosabb kérdés mindig az, hogy mekkora az a legkisebb méret, amíg esetleg fenntartható, és mi az a legkisebb méret, amíg biztosan fenntartható egy adott településen a magyar nyelvű elemi oktatás. Ennek a kérdésnek a megválaszolásához érdemes a jogi szabályozásból kiindulni.

A jelenleg hatályos román oktatási törvény ezen a területen nagyon megengedően fogalmaz: eszerint minden diáknak biztosítani kell az anyanyelvű oktatás jogát. Ez a szabályozás azonban értelemszerűen nem jelenti azt, hogy ezt a jogot az adott településen kell biztosítani. Az anyanyelvű iskoláztatás joga biztosítható az ingázás vagy a kollégiumi bentlakás lehetőségének a megteremtésével is, attól függetlenül, hogy ez mennyire reális alternatíva egy 6 éves gyermek számára.

A tényleges szabályozási határt így az összevont osztályok fenntartására vonatkozó szabályok jelentik leginkább, tehát ezek áttekintésével érdemes kezdeni a szabályozás bemutatását. Az összevont szabályozás jelenti ugyanis azt a keretet, amely a kis létszámú iskolák fenntartását lehetővé teszi.

A román állami szabályozás állandóan változik ezen a területen, jelenleg (2012. november) az Oktatásügyi miniszter 3.062/2012 sz. rendelete (megjelent a Hivatalos Közlöny 2012. évi február 2-i, 86. számában) szabályozza az összevont osztályok létrehozásának lehetőségét a román közoktatásban.

A rendeletnek az erdélyi magyar oktatás rendszer szempontjából legfontosabb előírásai a következők:

- Földrajzilag vagy nyelvi szempontból elszigetelt helyzetben, ahol nincs megfelelő gyermeklétszám az elemi vagy felső tagozatos oktatásban előírt osztálylétszám (12 fő/évfolyam) biztosítására és ahol nincs szállítási lehetőség a tanulók számára, létre lehet hozni egyidejű oktatási módszer alkalmazásával, összevont osztályokat.
- Összevont osztályokat az elemi és a felső tagozatos oktatás keretén belül lehet létrehozni, tilos az összevont oktatás a középfokon.
- Az összefonott oktatás keretében alapvetően elemi tagozaton (A) az előkészítő, I. és II. osztályok, illetve (B) a III. és IV. osztályok, felső tagozaton általában (C) az V. és VII., illetve a (D) VI. és VIII. osztályok összevonása lehetséges, hogy a 12 fős minimum osztálylétszám elérhető legyen.
- Az összevont elemi tagozatok esetén a legnagyobb létszáma az összevont osztálynak 25 fő lehet, a felső tagozatos oktatásban 30 fő. Ha egy összevont osztály létszáma a fenti határt eléri, az osztályt szét kell bontani. (12 fő esetén már önálló osztály indítható.)
- Az összevont oktatást az elemi illetve felső tagozatos oktatás keretén belül külön-külön kell megszervezni.
- Függetlenül a beiratkozott tanulók létszámától az elemi iskolákban tilos mind az öt évfolyamot (előkészítő és 1-4) egy osztályba összevonni, de négy évfolyam összevonására van lehetőség.
- Ha a felső tagozatos diákok létszáma 12 fő alá csökken, akkor a tanulók osztályonkénti tényleges létszámának, valamint a rendelkezésre álló személyzeti erőforrások és anyagi lehetőségek figyelembe vételével az iskolák ügyvezető tanácsai akár eldönthetik a felső tagozatos oktatás valamennyi osztályának egy osztályba való összevonását.

- Az egyidejű, összevont osztályok kialakításánál figyelembe kell venni az Oktatási Törvényben előírt kötelező osztálylétszámokat. Ez legkevesebb 12 tanulót jelent mind elemi, mind felső tagozaton. A nemzeti kisebbségek nyelvén történő oktatás esetében azonban a legkisebb osztálylétszám lehet kisebb is, mint a fent említett határérték. Erre az engedélyt az Oktatásügyi Minisztérium adhatja meg, az érintett iskola ügyvezető tanácsának megkérdezésével.

A gyakorlatban azonban azt látjuk, hogy a minisztériumi szabályozás által sugalltak ellenére (és eltekintve az előkészítő osztályoktól) az összevont oktatási helyszínek esetén a számbeli többséget azon iskolák jelentik, ahol az 1-4 osztály összevonása teljes egészében megtörténik, és ritkább a csak részben megosztott tagozat.

Például Maros megyében – etnikumtól függetlenül – a 2012/3-as tanévben 325 (!) iskolában létezik magyar, román vagy mindkét csoportot érintő összevonás. (utóbbi duplának számít a fenti statisztikában). Ebből 193 helyen az elemi tagozat egyetlen osztályba került összevonásra, 131 helyen 2 osztályba, és csak egyetlen helyen 3 osztályba.

Felső tagozaton 92 helyen működik összevont osztály, ebből 44 helyen egyetlen osztályba történt az összevonás, 48 helyen két osztályba, tehát meg felső tagozaton sem ritka, hogy a mind a négy évfolyam egyben tanul!

Maros megye nem egyedi példa, és a magas szám csak részben vezethető vissza az etnikai struktúrára, hiszen például az erőteljes román többségű Beszerce-Naszód megyében is 217 helyen működik elemi és 105 helyen felső tagozaton összevont osztály a 2012/3-as tanévben, értelemszerűen többségük nem kisebbségi nyelvű csoport.

A fentiek egyben a következőket is jelentik:

- Ha elemi tagozaton mind az öt évfolyamon van tanuló, elvileg két összevont osztály indítása, és új, második tanító alkalmazása lenne szükséges. Viszont a gyakorlatban úgy tűnik, ezt a kisiskolák megpróbálják elkerülni, ezért az egytanítós kis elemik közül sok esetben – élve a beiskolázási szabályok rugalmasságával – nincs nulladik osztályos tanuló. Az érintettek vagy elsősök lettek egyből, vagy az óvodában maradtak. Így a jövőben is az ötből egy osztály mindig hiányozni fog: ez úton továbbra is fenntarthatóak az alacsony létszámú, egytantermes, egytanítós elemi összevont elemik.
- Furcsa módon ma tehát Romániában a felső tagozatos oktatás fenntartása jelenleg semmivel nem nehezebb – sőt valamivel könnyebb – mint az elemi oktatásé. Ez a szabályozási anomália az oka annak, hogy ma jellemzően 'kifutó rendszerben' szűnnek meg az 1-8 osztályos magyar oktatási helyszínek. (Nagyszeben, Balázsfalva, Nagyszentmiklós stb.) Erdélyben ugyanis amíg van annyi elemista, hogy az elemi tagozat fenntartható, addig elég diák van a felső tagozat fenntartásához is.
- A kis intézmények papíron történő megszűnése, az egyre nagyobb jogi egységek létrehozása ellenére mind a mai napig igen nagy számban továbbélnek – jogi önállóságot elveszítve – a román nyelvű oktatásban az összevont tanítási formát alkalmazó kisiskolák. Ez elvileg a szórványoktatás számára nagy lehetőség jelenthet.

A fentiek alapján egy magyar oktatási helyszín esetleges fenntartásához szükséges minimum-feltételeknek a következők tekinthetők:

- Egy elemi vagy felső tagozat fenntartáshoz a jelenleg szükséges abszolút minimum az 5 fő. Azonban azok az Erdélyben nagy számban megtalálható elemi és kis számban megtalálható magyar tanítási nyelvű felső tagozatok, amelyek létszáma 5-11 fő között van, minden évben csak minisztériumi engedéllyel tarthatóak fenn, így ezen intézmények léte

folyamatosan politikai és egyéb alkuk függvénye. Ezek a kis intézmények esetleg egy ideig még teljesen bizonytalan környezetben, jellemzően alacsony oktatási színvonalon fenntarthatóak, de 11, vagy kevesebb gyermekre alapozva intézményt tartósan fenntartani/alapítani nem lehet.

Egy oktatási helyszín tartós fennmaradásához/alapításához szükséges minimum-feltételek a valóságban

- Jelenleg minisztériumi engedély nélkül, helyi hatáskörben engedélyezve 12 fő szükséges és elégséges mind elemi tagozaton, mind felső tagozaton az oktatás fenntartásához. Ha tehát egy kistépülésen **román tannyelvű, nem összevont osztályokat fenntartó konkurens intézmény nincs**, és tartósan és **átlagosan évi három magyar** gyermek beiskolázásával lehet számolni, az adott településen a magyar oktatás tartós fenntartása reális célnak kitűzhető.
- Amennyiben azonban az adott településen **létezik hagyományos rendszerű** (azaz nem összevont osztályokat fenntartó) **román elemi oktatás**, ez komoly elszívó-erőt jelenthet abban az esetben, ha a magyar oktatás mind a négy elemi évfolyama összevont rendszerben működik. Ezért ezeken a településeken akkor lehet a magyar oktatás tartós fennmaradásával számolni, ha a magyar elemi vagy a felső egy tagozat létszáma meghaladja a 20 főt, és így a teljes négy évfolyamos összevonások helyett 2-2 évfolyam összevonásával tartható fenn a magyar oktatás. Ez **átlagosan évi öt magyar gyermek** beiskolázása esetén lehetséges. Azonban ebben az esetben már annak is komoly elszívó hatása lehet, hogyha akár két-két évfolyam erejéig is összevontan működik az oktatás. Sok szülő számára ugyanis az, hogy a gyerekek bármilyen formában összevont osztályban kell tanuljon, már elégséges ahhoz, hogy az oktatás „minőségére” hivatkozva román osztályt válasszon.
- Esetleges **új oktatási helyszín** alapításán/újraindításán szintén a fenti határok (3, illetve román iskola léte esetén 5 gyermek évfolyamonként) átlépése esetén lehet gondolkodni.

Fontos azonban hangsúlyozni, hogy a fenti keretszámok a jelenlegi szabályozás tartós fennmaradása esetén lennének érvényesek. Romániában az elmúlt évtized tapasztalati alapján viszont annyira változékony az oktatási szabályozás, hogy úgy véljük egy ideiglenes, újabb miniszteri rendelettel akár mikor felülírható szabályozásra hosszú távú tervezést alapozni nem szerencsés. Elemzésünkben, és a veszélyeztetett települések listájának kialakításakor ezért bár számoltunk a fentiekben meghatározott határokkal, de nem abszolutizáltuk azokat és erősen figyelembe vettük az adott település demográfiai alapjait, illetve a hosszú távú demográfiai trendek irányait. (ld. részletesen a veszélyeztetett oktatási helyszínek kiválasztását ismertető részről)